

HODNOTENIE A POROVNANIE VÝSLEDKOV PRIESKUMU NÁZOROV MIESTNEHO OBYVATEĽSTVA NA ŽIVOTNÉ PROSTREDIE V NÁMESTOVE A V BANSKEJ ŠTIAVNICI

EVALUATION AND COMPARISON OF RESULTS OF THE OPINION SURVEY AMONG LOCAL INHABITANTS IN NÁMESTOVO AND BANSKÁ ŠTIAVNICA ON THEIR ENVIRONMENT

Viera Novanská, Jana Škvarková

RNDr. Viera Novanská, PhD. rod. Chrenščová, Mgr. Jana Škvarková, Univerzita Komenského v Bratislave, Prírodovedecká fakulta, Katedra krajinnej ekológie, Mlynská dolina, Ilkovičova 6, 842 15 Bratislava, e-mail: novanska@fns.uniba.sk , skvarkova@fns.uniba.sk

Abstrakt: Ochrana a kvalita životného prostredia často závisí od udržateľného spôsobu života, postojov a názorov obyvateľstva. Poznanie postojov a názorov človeka k životnému prostrediu môže výrazne prispieť k skvalitneniu životného prostredia a udržateľnému rozvoju miest. Predkladaný článok prezentuje výsledky dotazníkového prieskumu environmentálnej percepcie obyvateľov mesta Námestovo a Banská Štiavnica. Výsledky výskumu poukázali na podobnosti, ale aj rozdiely vnímania problémov v životnom prostredí obyvateľmi oboch skúmaných miest. Poukazujú na pozitíva (vývoj starostlivosti o životné prostredie sa zlepšuje, obyvatelia si uvedomujú, že žijú na území CHKO a pripisujú tejto skutočnosti dôležitosť, sú ochotní svojim konaním prispieť k zlepšeniu kvality životného prostredia v meste) a zároveň aj na negatíva (nevhodné skladovanie odpadov, narušený vzhľad sídla, znehodnotenú kultúrne pamiatky, poškodenie lesných porastov) v životnom prostredí. Výsledky výskumu môžu slúžiť ako podklad pri tvorbe projektov zameraných na skvalitňovanie životného prostredia a zároveň pri vypracovávaní strategických plánov pre životné prostredie miest.

Kľúčové slová: mesto, životné prostredie, vnímanie životného prostredia, dotazníkový výskum

Abstract: Protection of the environment and quality often depends on sustainable lifestyles, attitudes and opinions of the population. Knowledge attitudes and opinions of man on the environment can significantly contribute to the improvement of the environment and sustainable urban development. Submitted article presents results of the questionnaire research of environmental perception of the inhabitants of Námestovo and Banská Štiavnica. Results refer mainly to similarities, but also to differences in the perception of environmental problems inhabitants of both cities studied: notes the positive (development of environmental care is improving, inhabitants are aware to live on the PLA and they note the importance to live there, their actions are willing to contribute to the improvement of environmental quality in the city) and also the negative factors (inappropriate storage of waste, disturbed appearance seat, mutilated cultural monuments, forest damage) in the environment. The research results can serve as a basis for developing projects aimed at improving the environment and at the same time developing strategic plans for the urban environment.

Key words: city, environment, environmental perception, questionnaire

Úvod

Celosvetový trend naznačuje, že 21. storočie je érou miest. V Európskej únii 80 % všetkých občanov žije v mestských oblastiach, čo znamená, že štyria z piatich obyvateľov Európy žijú prevažne v mestách. Každoročne sa stane 60 miliónov ľudí novými obyvateľmi miest. Do roku 2050 bude žiť v mestských oblastiach takmer šesť miliárd ľudí (Klinda et al., 2011). Mestá sa teda stále viac rozrastajú a neporušená, nezastavaná krajina sa začína postupne strácať.

Mesto môžeme podľa Radvániho (1989) definovať ako istý typ životného prostredia vytvoreného človekom na uspokojenie jeho životných potrieb. Je to celok, ktorý sa vyvíja omnoho intenzívnejšie oproti okolitej časti krajiny a na podstatne menšej ploche. Berger (1978) hovorí o meste ako priestorovo limitovanej akumulácii ľudí, usporiadanej do sídelných oblastí, ktoré sa formujú do väčších celkov. Podľa Mederlyho a Hudekovej (2008) ide o zložitý systém, do ktorého prichádzajú vstupy (energia, potraviny, zdroje) a z ktorého do vonkajšieho prostredia odchádzajú výstupy (emisie do ovzdušia, vody alebo odpad).

Mestá poskytujú pre svojich obyvateľov množstvo služieb a funkcií na využívanie. Každá z funkcií (napr. priemyselná, dopravná, administratívna, obchodná, obytná, kultúrna, vzdelávacia a pod.) sa prejavuje špecifickou štruktúrou a tiež odlišným tlakom na životné prostredie, ktorý neustále narastá. Mestá v súčasnosti čelia viacerým environmentálnym problémom, ktoré výrazne ovplyvňujú zdravie obyvateľov ako sú znečistenie ovzdušia, vysoká hustota dopravy a dopravné zápchy, vysoká hladina vonkajšieho hluku, tvorba odpadu a odpadových vôd atď. Príčinou týchto problémov sú zmeny v životnom štýle obyvateľov (rast osobnej automobilovej dopravy, zvyšovanie počtu jednočlenných domácností, rast spotreby zdrojov na osobu) a tiež demografické zmeny. Environmentálne problémy v mestskom prostredí pôsobia synergicky, pretože ich príčiny navzájom súvisia (Klinda et al., 2011). Vo väčšine prípadov sa jedná o rovnaké, resp. veľmi podobné problémy, s ktorými mestá zápasia: nízka kvalita ovzdušia, vysoká hustota dopravy a dopravné zápchy, vysoká hladina vonkajšieho hluku, neorganizované rozrastanie miest a tvorba odpadu a odpadových vôd. Lokálna snaha vyriešiť jeden problém, môže viesť k vzniku problémov v inej oblasti, a preto je potrebné k ich riešeniu použiť integrovaný prístup (Lieskovská, 2006). Aj Šiesty environmentálny akčný program EÚ prijatý rozhodnutím Európskeho parlamentu a Rady č. 1600/2002/ES z 22. júla 2002 vyzval k vytvoreniu Tematickej stratégie pre životné prostredie v mestách, ktorá odporúča riešiť problematiku mestského životného prostredia integrovane, t.j. všetky zložky životného prostredia vo väzbe na relevantné sektorové politiky, územné plánovanie a dopravu. Vychádzajúc z požiadaviek Šiesteho environmentálneho akčného programu vo februári 2004 Európska komisia vydala dokument Smerom k tematickej stratégii o mestskom životnom prostredí (COM 2004 60). Následne Európska komisia prijala 11. januára 2006 Oznámenie komisie Rade a Európskemu parlamentu o Tematickej stratégii pre životné prostredie v mestách KOM (2005)718. Táto stratégia určuje štyri priority – udržateľný manažment miest, udržateľnú mestskú dopravu, udržateľné mestské plánovanie a udržateľnú mestskú výstavbu. Jej cieľom je zlepšiť životné prostredie miest a zabezpečiť obyvateľom lepšiu kvalitu života pri súčasnom rešpektovaní princípov udržateľného rozvoja s ohľadom na sociálno-ekonomické podmienky a rozvoj miest (Staník, 2012). Ak bude stratégia implementovaná na všetkých úrovniach môže urobiť z miest atraktívnejšie a zdravšie miesta pre život, prácu a investovanie a zníži škodlivý environmentálny vplyv miest na širšie životné prostredie. Aj cieľom návrhov Európskej komisie týkajúcich sa politiky súdržnosti na obdobie rokov 2014-2020 je rozvíjať integrované mestské politiky, aby sa podporil udržateľný rozvoj miest a posilnila úloha miest v rámci politiky súdržnosti. Opatrenia týkajúce sa fyzickej obnovy miest je potrebné skombinovať s opatreniami na podporu hospodárskeho rozvoja, vzdelávania, sociálneho začleňovania a ochrany životného prostredia.

Potrebné je vytvárať podmienky ako pre vyššiu participáciu obyvateľov na správe vecí verejných, tak aj pre posilňovanie komunitného rozvoja (Integrovaný udržateľný rozvoj miest, 2014).

V poslednom období rastie množstvo aktivít na podporu udržateľného rozvoja miest a bolo prijatých niekoľko dokumentov a deklarácií na podporu účinných stratégií, ktoré sa zaoberajú ochranou životného prostredia miest. Kvalita životného prostredia miest sa stáva rozhodujúcou zložkou ekonomickej regenerácie miest. Vznikajú programy ekonomickej revitalizácie a programy zvyšujúce kvalitu života mestskej populácie. Ukazuje sa totiž, že životné prostredie úzko súvisí s kvalitou života v meste a jeho udržateľnosťou. Žiť v zdravom prostredí patrí v rozvinutých krajinách k základným občianskym právam. Vo vyspelých krajinách sú základné materiálne potreby ľudí saturované, a tak sa kvalitné životné prostredie začína vnímať aj ako významný aspekt kvality života (Potůček et al., 2002). Ochrana životného prostredia môžeme teda považovať za kľúčové priority nielen vo vzťahu k zabezpečeniu kvality života mestského obyvateľstva, ale aj k dosiahnutiu udržateľného rozvoja mesta. Cieľom všetkých programov, plánov a iniciatív OSNE, EÚ a SR, ktoré sa zaoberajú mestom ako hlavným priestorom pre život je: zlepšiť životné prostredie v meste a zabezpečiť obyvateľom miest kvalitu života pri súčasnom rešpektovaní princípov udržateľného rozvoja s ohľadom na ekonomické a sociálne oblasti rozvoja, prechod na zelené hospodárstvo, environmentálne uvedomelé označovanie tovarov a služieb, výmena informácií o osvedčených postupoch na zmiernenie dôsledkov zmeny klímy, uplatňovať udržateľnú spotrebu a organizovať vzdelávacie programy pre verejnosť (Lieskovská, 2006). Nevyhnutným prvkom je aj rozvoj silných partnerstiev vrátane miestnych obyvateľov, občianskej spoločnosti, miestneho hospodárstva a rôznych úrovní správy. Spojenie schopností a miestnych poznatkov je základom na stanovenie spoločných riešení a dosiahnutie prijateľných a udržateľných výsledkov (Integrovaný udržateľný rozvoj miest, 2014).

Z tohto dôvodu sa často uskutočňujú aj výskumy zamerané práve na zisťovanie stavu a vývoja zložiek životného prostredia, kde tvrdé dáta sú konfrontované s názormi obyvateľov. Štúdie sú zamerané na zistenie environmentálneho povedomia obyvateľov, názorov týkajúcich sa vzťahu k ochrane prírody a krajiny, kvality života ako aj udržateľnému rozvoju. Dôraz sa v nich kladie na hodnotenie podmienok prostredia, v ktorom ľudia bývajú, pracujú, trávia voľný čas a spôsoby, ktorými ľudia vnímajú a hodnotia podmienky prostredia, v ktorom žijú. S danou problematikou sa stretávame v zahraničných (Lever, 2000; Massam a Everitt, 2001; Marans, 2003; Pacione, 2003) aj v domácich (Spišiak a Danihelová, 1998; Luluha et al., 2005; Andráško, 2005; Ira a Andráško, 2007; Chrenšćová, 2011) štúdiách. Získavanie, spracúvanie a využívanie informácií o stave životného prostredia a o faktoroch, ktoré ho ovplyvňujú je základom pre efektívne rozhodovanie sa s cieľom zlepšenia stavu životného prostredia, kvality života a udržateľný rozvoj miest.

Cieľ skúmania, skúmaný súbor, použitá metóda, priebeh prieskumu

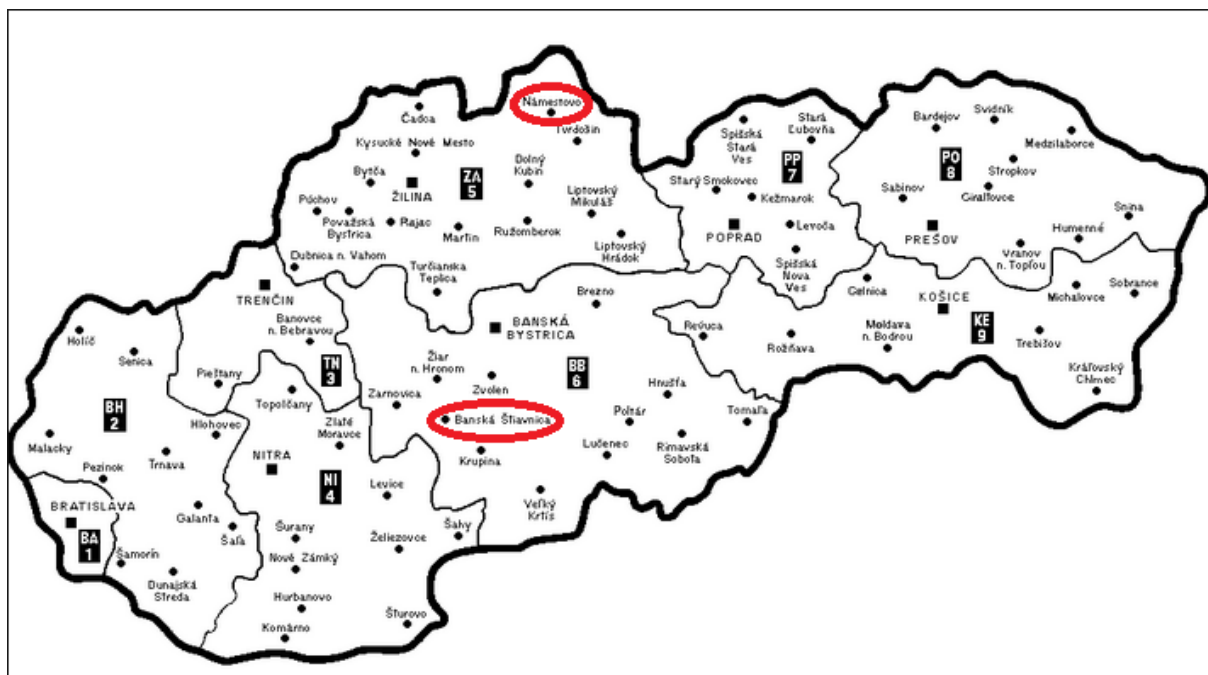
Cieľom skúmania v Námestove a v Banskej Štiavnici bolo, prostredníctvom dotazníkového výskumu, zistiť pohľad miestneho obyvateľstva na životné prostredie (ŽP) mesta s využitím komparatívnej analýzy.

Základný súbor tvorili miestni obyvatelia od 18 rokov žijúci v meste. Oslovených bolo 233 respondentov. Vyplnené dotazníky sme získali od všetkých oslovených respondentov (100 % návratnosť). Oslovení boli obyvatelia mesta Námestovo, ktoré sa nachádza v území CHKO Horná Orava a tiež obyvatelia mesta Banská Štiavnica, ktorého katastrálne územie sa nachádza v území CHKO Štiavnické vrchy. Na otázky v dotazníku zodpovedalo 120

respondentov z mesta Námestovo a z mesta Banská Štiavnica 113 respondentov. Skúmaný súbor tvorilo celkovo 233 miestnych obyvateľov (n = 233 respondentov). Výskumu sa zúčastnilo z mesta Námestovo 48 % mužov a 52 % žien. Dominovalo obyvateľstvo vo veku od 18 rokov do 54 rokov. Zastúpení boli respondenti s vysokoškolským vzdelaním (29 %), stredným vzdelaním s maturitou (47 %), stredným vzdelaním bez maturity (24 %). Z mesta Banská Štiavnica sa do výskumu zapojilo 33 % mužov a 67 % žien. Dotazník bol vyplnený dospelým obyvateľstvom vo veku od 18 do 85 rokov. Zastúpení boli respondenti s vysokoškolským vzdelaním (18 %), stredným vzdelaním s maturitou (40 %) a stredným vzdelaním bez maturity (42 %).

Pre účely prieskumu bola vybraná exploratívna metóda – dotazník, ktorý je vhodný najmä pri hromadnom získavaní informácií, ale aj názorov a postojov k problémom od veľkého počtu respondentov (Halašová, 2001). Štruktúra dotazníka bola zostavená na základe štúdií zameraných na percepciu obyvateľov v súvislosti s udržateľným rozvojom a životným prostredím (napr. Huba, Ira, 2000; Ira et al., 2005; Chrenščová, 2009). Dotazník pozostával z uzavretých otázok/položiek a z otázok polouzavretých, ktoré poskytovali možnosť výberu jednej alebo viacerých odpovedí.

Zber dát sa uskutočnil počas rokov 2012 (v Námestove) a 2014 (v Banskej Štiavnici) v obciach (obr 1), ktoré podľa zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov spĺňajú štatutárne kritériá mesta. Respondenti boli oslovení osobne alebo elektronicky (e-mailom) a požiadaní o vyplnenie dotazníka.

Obr 1 Lokalizácia záujmové územie (Zdroj: upravené autorkami na podklade <http://www.slunecnice.cz/sw/mapa-sr-v-xf/stahnout/>)

Fig 1 Localization of area of interest (Source: editing by <http://www.slunecnice.cz/sw/mapa-sr-v-xf/stahnout/>)

Charakteristika záujmového územia

Mesto Námestovo

Námestovo je okresné mesto ležiace na severe stredného Slovenska v Žilinskom kraji. Je turistickým centrom Hornej Oravy, ktorá sa podľa miestnej rieky nazýva aj Biela Orava. Jeho zemepisné súradnice sú 49° 24' zemepisnej šírky a 19° 29' zemepisnej dĺžky. Mesto leží v blízkosti štátnej hranice s Poľskom, v Oravskej kotline na severozápadnom brehu vodnej

nádrže Oravská priehrada. Celková rozloha mesta je 4 447 ha. V okrese Námestovo je 24 obcí. Katastrálne územie Námestova hraničí s katastrálnymi územiami Trstenej, Bobrova, Zubrohľavy, Klina, Oravského Veselého, Oravskej Jasenice, Ťapešova, Vavrečky, Štefanova, v časti námestovského Pilska s katastrálnymi územiami obcí Oravská Polhora, Sihelné, Oravské Veselé a Mútne. Námestovo a jeho katastrálne územie zasahuje do niekoľkých celkov: západnú a severozápadnú časť predstavuje Podbeskydská vrchovina, severnú a východnú časť Oravská kotlina, južnú časť Oravská Magura. Námestovské Pilsko spadá do Oravských Beskýd. Takmer celé územie spadá pod Chránenú krajinnú oblasť Horná Orava (21 vidieckych obcí a okresné mesto), ktorá zaberá 85 % územia (PHSR 2007 - 2013).

Na území mesta žilo na konci roka 2012 spolu 7 933 obyvateľov, z toho 3 952 mužov a 3 981 žien. Vekovú štruktúru obyvateľstva charakterizuje vysoké zastúpenie obyvateľov v produktívnom veku (66 %) (Štatistický úrad SR, 2012). Z hľadiska národnostnej štruktúry je územie homogénnym územím s prevahou obyvateľstva slovenskej národnosti (94,35 %). V meste prevažuje obyvateľstvo rímsko-katolíckeho vierovyznania (86,68 %) (Štatistický úrad SR, 2011).

Mesto Námestovo disponuje širokou občianskou vybavenosťou a službami. Hospodársky život v meste sa orientuje najmä na strojársku, elektrotechnickú výrobu a stavebnú činnosť. Poľnohospodárska výroba je orientovaná na chov hovädzieho dobytku a výrobu mlieka. Pozornosť je venovaná aj rozvoju služieb v cestovnom ruchu, ktorý sa v lete orientuje najmä do oblasti Oravskej priehrady, ktorá sa stala vyhľadávaným rekreačným a športovým strediskom. Územie je charakteristické existenciou bohatých ľudových tradícií, zachovaním tradičných remesiel a kultúrneho dedičstva.

Doprava mesta je riešená výhradne ako cestná, nakoľko tu nie je vybudovaná železničná trať ani letisko. Mestom prechádza štátna cesta I. triedy s významom spojenia Oravy s Poľskou republikou (PHSR 2007 - 2013).

Mesto Banská Štiavnica

Banská Štiavnica je podľa administratívneho členenia SR okresom, do ktorého okrem mesta Banská Štiavnica patrí 14 vidieckych obcí: Baďan, Banská Belá, Banský Studenec, Beluj, Dekýš, Ilija, Močiar, Podhorie, Počúvadlo, Prenčov, Svätý Anton, Štiavnické Bane, Vysoká, Kozelník. Banská Štiavnica sa nachádza v južnej časti Stredného Slovenska v Chránenej krajinskej oblasti Štiavnické vrchy (Slovenské stredohorie). Jej poloha je 48° 27' s. š. a 18° 53' v. d. Mesto leží v centrálnej časti pohoria Štiavnických vrchov vo výškach od 375 do 938 m n. m., vo vnútri kaldery, ktorá vznikla zhruba pred 13,5 miliónmi rokov prepadnutím jadra Štiavnického stratovulkánu v Panónskom mori po sérii jeho erupcií, ktoré vytvorili okolie dnešného mesta nazývané Štiavnické vrchy v južnej časti stredného Slovenska. Najvyšší vrch pohoria sa nazýva Sítno (1009 m n. m.). V meste pramení rieka Štiavnica (prítok Ipľa) dlhá 54,6 km.

K 31. 12. 2012 žilo v meste Banská Štiavnica 10 330 obyvateľov (4 989 mužov a 5 341 žien). Vekovú štruktúru obyvateľstva charakterizuje pomerne vysoké zastúpenie obyvateľov v produktívnom veku (63 %) (Štatistický úrad SR, 2012). Z hľadiska národnostnej štruktúry je územie homogénnym územím s prevahou obyvateľstva slovenskej národnosti (86,5 %). V meste je 55 % obyvateľstva rímsko-katolíckeho vierovyznania (Štatistický úrad SR, 2011).

Banská Štiavnica je jedným z najkrajších a historicky najzaujímavejších miest na Slovensku. V decembri roku 1993 sa Banskej Štiavnici dostalo najvyššieho medzinárodného uznania, keď bolo historické jadro mesta spolu s technickými pamiatkami zapísané na listinu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. V historickom jadre mesta – mestskej pamiatkovej rezervácii je 360 objektov umelecko – historických pamiatok. Štruktúru zamestnávateľských organizácií tvoria: skupina verejnoprávnych organizácií – dotovaných zo

štátneho rozpočtu a organizácií výrobnjej, podnikateľskej sféry, služieb. Do skupiny verejnoprávných organizácií patria školy a rezortné odborné inštitúcie (Múdry, 2011). Z ďalších odvetví tvoriacich pracovné miesta pre obyvateľstvo sú lesnícko-drevársky komplex, stavebné firmy, strojárské, textilné podniky, doprava, komplex cestovného ruchu a služby.

Do cestnej siete je mesto priamo napojené cestou I/51 od Hronskej Breznice (napojenie na rýchlостnú cestu R1) alebo z južného smeru od Hontianskych Nemiec (križovatka s cestou I/66 a budúcim pripojením na rýchlостné cesty R3 a R7). Do mesta vedie aj cesta II/524 a niekoľko ciest III. triedy. Zo severovýchodu je vybudovaná jednokolažná železničná trať Hronská Dúbrava – Banská Štiavnica, nazývaná aj Trať mládeže z rýchlíkovej stanice Hronská Dúbrava (pri rieke Hron) povodím potoka Jasenica v dĺžke 20 km, vstup do Štiavnice cez hrebeň kaldery tunelom dĺžky 1 194,5 m.

Analýza a porovnanie výsledkov z modelových území (mesto Námestovo a Banská Štiavnica)

Získané údaje z dotazníkov od 233 respondentov sme kvantitatívne vyhodnotili. V tabuľkách uvádzame výsledky v relatívnych početnostiach (%).

Na úvod bola respondentom položená otázka „Ako hodnotíte vývoj starostlivosti o životné prostredie?“ Z hodnotenia respondentov možno konštatovať, že starostlivosť o životné prostredie sa v meste Námestovo zlepšuje. Vývoj starostlivosti o životné prostredie hodnotí väčšina oslovených obyvateľov mesta 50 % ako zlepšujúci sa, 42 % respondentov sa vyjadrilo, že ostáva rovnaký a 6 % ho nevedelo posúdiť. Len 2 % respondentov zhodnotilo vývoj ako zhoršujúci sa. Obyvatelia mesta Banská Štiavnica zhodnotili vývoj ako zlepšujúci sa 42 %, pričom rovnaký počet respondentov (42 %) sa vyjadrilo, že ostáva rovnaký, 16 % sa nevedelo vyjadriť. Zhoršovanie stavu životného prostredia respondenti mesta Banská Štiavnica neočakávajú.

Respondentom boli položené tiež otázky „Ktoré z nasledujúcich problémov v životnom prostredí vo Vašom meste považujete za závažné?“, „Ktorý z uvedených problémov v životnom prostredí mesta si podľa Vás vyžaduje prvoradé, prednostné riešenie?“ a „Ktoré sú podľa Vás najvýznamnejšie zdroje (pôvodcovia) narušovania životného prostredia v meste?“ Otázky/položky v dotazníku poskytovali respondentom možnosť výberu viacerých odpovedí.

Tabuľka 1 ilustruje sumár odpovedí respondentov na otázku: „Ktoré z nasledujúcich problémov v životnom prostredí vo Vašom meste považujete za závažné?“

Za najzávažnejšie problémy v životnom prostredí v meste Námestovo považujú respondenti nevhodné skladovanie odpadov (60 %), poškodené lesné porasty (40 %), narušený/zanedbaný bytový fond (36 %) a narušený vzhl'ad sídla (33 %). V meste Banská Štiavnica je najzávažnejším problémom narušený vzhl'ad sídla (75 %), znehodnotenú kultúrne pamiatky (67 %), narušený reliéf v dôsledku ťažby (50 %) a poškodené lesné pozemky (42 %).

Väčšina respondentov (60 %) z Námestova z predchádzajúcich uvedených problémov v životnom prostredí uviedla, že je potrebné sa predovšetkým zamerať na problémy týkajúce sa nevhodného skladovania odpadov. Potrebné je riešiť aj narušený/zanedbaný bytový, domový fond (34 %), narušený vzhl'ad sídla (29 %), znečistené povrchové vody (27 %) a poškodené lesné porasty (25 %). Na území mesta je dôležité sústrediť pozornosť aj na riešenie nasledovných problémov: ohrozená príroda/rastliny a živočíchy (10 %), nadmerný hluk (7 %), znehodnotená poľnohospodárska pôda (5 %), znečistené ovzdušie (4 %), znečistené podzemné vody (3 %) a znehodnotenú kultúrne pamiatky (3 %). Z Banskej Štiavnice väčšina respondentov považuje za potrebné riešiť predovšetkým znehodnotenú kultúrne pamiatky (33 %), narušený/zanedbaný bytový a domový fond (17 %) a narušený vzhl'ad sídla (17 %).

Tab 1 Problémy v životnom prostredí mesta z pohľadu respondentov

Tab 1 Problems of the urban environment from the point of view of respondents

Problémy v životnom prostredí mesta	Mesto Námestovo [%]	Mesto Banská Štiavnica [%]
narušený reliéf v dôsledku ťažby	0	50
znečistené ovzdušie	10	25
znečistená povrchová voda	29	0
znečistené podzemné vody	4	17
nadmerný hluk	13	8
nevhodné skladovanie odpadov	60	8
poškodené lesné porasty	40	42
ohrozená príroda	13	17
znehodnotená poľnohospodárska pôda	8	25
znehodnotené kultúrne pamiatky	5	67
narušený/zanedbaný bytový, domový fond	36	33
narušený vzhľad sídla	33	75

Na území mesta je však potrebné riešiť aj znečistené podzemné vody (8 %), nadmerný hluk (8 %), poškodené lesné porasty (8 %) a znehodnotenú poľnohospodársku pôdu (8 %). Najvýznamnejšie zdroje narušovania životného prostredia z pohľadu respondentov vyjadruje tabuľka 2.

Tab 2 Najvýznamnejšie zdroje narušovania životného prostredia z pohľadu respondentov**Tab 2** The most important sources of distortions of the environment from the perspective of the respondents

Najvýznamnejšie zdroje narušovania životného prostredia	Mesto Námestovo [%]	Mesto Banská Štiavnica [%]
nedisciplinovaní občania	94	92
doprava, automobilizmus	46	33
priemyselný podnik	0	8
poľnohospodársky podnik	0	0
lesohospodársky podnik	0	0
vodné hospodárstvo	0	0
odpadové hospodárstvo	52	0
ťažobný podnik (lom, baňa)	0	25
rekreačné zariadenie	35	25
iný zdroj	0	0

Medzi najvýznamnejšie zdroje narušovania životného prostredia v meste Námestovo patria nedisciplinovaní občania (94 %), odpadové hospodárstvo (52 %), doprava (46 %) a rekreačné zariadenia (35 %). V meste Banská Štiavnica patria medzi najvýznamnejšie zdroje narušovania životného prostredia rovnako ako v Námestove nedisciplinovaní občania (92 %), nasleduje doprava (33 %), rekreačné zariadenia (25 %) a ťažobný podnik (25 %).

Pre zachovanie prírodných hodnôt v území je dôležité poznať vzťah miestnych obyvateľov k územiu. Zaujímalo nás preto, či si obyvatelia záujmového územia uvedomujú, že žijú v chránenom území a či tejto skutočnosti pripisujú význam. Zo skúmaného súboru si väčšina respondentov mesta Námestovo (93 %) a Banská Štiavnica (83 %) uvedomuje, že žije v chránenom území. Len 7 % respondentov z Námestova a 17 % z Banskej Štiavnice si

nevedomuje túto skutočnosť. Až 83 % respondentov z Námestova a 70 % z Banskej Štiavnice prisudzuje skutočnosti, že žije v chránenom území aj význam. Tejto skutočnosti neprpisuje význam len 8 % z Námestova a 20 % z Banskej Štiavnice, pričom 9 % respondentov z Námestova a 10 % z Banskej Štiavnice sa k otázke nevedelo vyjadriť.

Z hľadiska skvalitnenia životného prostredia miest je potrebné, aby obyvateľstvo bolo ochotné a aktívne sa zapájalo do aktivít tohto procesu. Respondentom boli preto položené otázky „Sú obyvatelia ochotní zapojiť sa do akcií zameraných na skrášlenie prostredia, zlepšenie stavu životného prostredia v meste?“ a „Čo ste ochotní urobiť pre zlepšenie životného prostredia a udržateľný rozvoj vo Vašom meste?“

Až 72 % respondentov z Námestova a 42 % respondentov z Banskej Štiavnice označili odpoveď „áno, niektorí sú ochotní, ale väčšine je to ľahostajné“. Z Námestova 17 % opýtaných a 33 % z Banskej Štiavnice sa vyjadrilo, že väčšina je ochotná zapájať sa do aktivít zameraných na zlepšovanie stavu životného prostredia. Podľa 8 % respondentov z Námestova a 8 % z Banskej Štiavnice sú len niektorí obyvatelia ochotní, ale iní ich aktivitu potláčajú a podľa 3 % respondentov z Námestova a 17 % z Banskej Štiavnice sú obyvatelia mesta k svojmu okoliu aj ľahostajní.

Spoločným znakom obyvateľov obidvoch miest bola pomerne vysoká ochota triediť domový odpad (Námestovo 96 %, Banská Štiavnica 83 %), úsporne zaobchádzať s vodou (Námestovo 93 %, Banská Štiavnica 83 %), zatepliť si dom alebo byt (Námestovo 82 %, Banská Štiavnica 83 %) a šetriť elektrickú energiu (Námestovo 80 %, Banská Štiavnica 75 %). Prehľad ďalších odpovedí prináša tabuľka 3.

Tab 3 Spôsoby ochoty prispievania k skvalitneniu životného prostredia mesta

Tab 3 Willingness to contribute by ways to the improvement of urban environment quality

Spôsob ako prispieť k skvalitňovaniu životného prostredia	Mesto Námestovo [%]	Mesto Banská Štiavnica [%]
úsporne zaobchádzať s vodou	93	83
triediť domový odpad	96	83
šetriť elektrickú energiu	80	75
zatepliť si dom alebo byt	82	83
zmeniť spôsob vykurovania	73	67
upozorniť príslušné úrady v prípade ohrozenia ŽP	72	83
kupovať tzv. ekologické výrobky	70	42
zúčastniť sa akcií zameraných na zlepšovanie ŽP	52	75
chodiť pešo alebo jazdiť na bicykli	67	67
používať verejnú dopravu	42	67
stať sa členom ochranárskej organizácie	21	33
platiť dane určené na ochranu ŽP	0	8
iné	0	0

Záver

Životné prostredie je podľa všeobecne uznávaných definícií priestor pozostávajúci zo všetkých abiotických a biotických zložiek prírody a spolu so sociálno-ekonomickými zložkami vytvárajú systém, ktorý je v neustálej interakcii s neustálym prúdením a výmenou energií. Životné prostredie miest má svoje špecifiká, ktoré súvisia so samotnou urbanizáciou a tým aj prevahou sociálno-ekonomických prvkov nad prírodnými. Keďže už samotný vznik miest bol snahou človeka o čo najlepšie napĺňanie svojich potrieb a zlepšovanie kvality

života, prírodné zložky životného prostredia sú subjektívne chápané ako zdroje a kulisa pre čo najlepšie napĺňanie týchto potrieb.

V Európskej únii prebehli a prebiehajú mnohé iniciatívy a aktivity na zlepšovanie životného prostredia a pre Slovensko, ako členský štát EÚ, nastal čas výziev a príležitostí prostredníctvom rôznych rozvojových fondov sanovať životné prostredie vidieka aj miest. Obecné samosprávy sa viac-menej pustili do skvalitňovania životného prostredia cez realizáciu projektov a v obciach sa budovali/budujú čističky odpadových vôd, zberné a recyklačné dvory na separáciu a recykláciu odpadov, cestné komunikácie, infraštruktúra pre cestovný ruch, skrášľujú sa verejné priestranstvá, renovujú školy, rekultivujú skládky, vznikajú domy sociálnych služieb a komunitné centrá, podporujú sa kultúrno-historické hodnoty. Čoraz viac firiem podniká v súlade s ISO normami kvality a environmentálneho manažmentu. Zároveň sa v čoraz väčšej miere objavuje podnikanie v súlade so Spoločenskou zodpovednosťou firiem a cez nadačné projekty prebiehajú snahy o zlepšovanie lokálneho prostredia (Zelený, 2008) a rozvoj miestnych komunít. Toto všetko sú objektívne viditeľné výstupy snáh o zlepšovanie životného prostredia, ktoré môžeme sledovať aj v našich dvoch porovnávaných mestách Námestovo a Banská Štiavnica už na základe ich vstupnej analýzy.

Mestá Námestovo a Banská Štiavnica sú lokalizované na strednom Slovensku. Sú porovnateľne veľké s počtom obyvateľov a podľa administratívneho členenia sú okresnými mestami. Obidve mestá sú súčasťou chránenej krajinskej oblasti a disponujú množstvom prírodných a kultúrno-historických pamiatok, športovo-rekreačnými zariadeniami a ďalšími atraktivitami podporujúcimi rozvoj cestovného ruchu. Keďže ide o okresné mestá, môžeme sledovať podobné zastúpenie inštitúcií, priemyselných činností a služieb. Rozdiel pozorujeme vo vývoji nezamestnanosti. Zatiaľ čo v Námestove je nezamestnanosť okolo 14 %, čo je tesne nad hranicou celoslovenského priemeru, v Banskej Štiavnici nezamestnanosť dlhodobo osciluje na hranici 18 %, čo je vysoko nad priemer v Slovenskej republike. Takéto vysoké percento súvisí s ukončením banskej činnosti ako aj depresiou priemyselných firiem, ktoré zamestnávali podstatnú časť aktívneho obyvateľstva (tabakový a pletiarsky priemysel). Paradoxne tento útlm je v priamej úmere so zlepšovaním prírodných zložiek životného prostredia. Dochádza k rekultivácii a sanácii starých environmentálnych záťaží po banskej činnosti a k obnove kultúrno-historických valorít (Murín, Andráš, 2008), ako aj k zníženiu emisií z nákladnej dopravy. Negatívne však útlm priemyselnej činnosti dopadá na sociálno-ekonomickú zložku prostredia, čo naznačuje vysoká miera nezamestnanosti, úbytok obyvateľstva a migrácia obyvateľov za prácou do zahraničia. Toto má sekundárne vplyv na oslabovanie záujmu a aktivít miestnych komunít v rámci zlepšovania životného prostredia.

Pri snahe o skvalitňovanie životného prostredia a rozvoj miest je potrebné rešpektovať zásady udržateľného rozvoja a zabezpečiť prepojenie všetkých jeho aspektov – environmentálneho, sociálneho, ekonomického a inštitucionálneho. Do úvahy treba vziať aj behaviorálny aspekt – názory, postoje a percepciu miestneho obyvateľstva, pretože úspešná ochrana prírody a krajiny je podmienená udržateľným spôsobom života jeho obyvateľstva (Chrenšcová, Kohutková, 2013).

Názory na stav a kvalitu životného prostredia je možné zistiť pomocou opytovacích metód, ktoré boli využité aj pre účely tohto výskumu. Výsledky výskumu priniesli informácie o situácii v skúmaných mestách a poukázali na pohľad miestneho obyvateľstva na problémy v životnom prostredí ich mesta, ktoré je potrebné prioritne riešiť aj podľa Tematickej stratégie pre životné prostredie v mestách (2006/2061(INI)).

Vyhodnotením dotazníkov a následnou komparáciou sme zistili, že obyvatelia oboch miest subjektívne pociťujú zlepšovanie ŽP, prípadne vnímajú ho ako stabilné. Rovnako sú si vedomí, že žijú v oblasti s vyšším stupňom ochrany. Jasne identifikovali zdroje znečistenia v ŽP, kde v obidvoch prípadoch uviedli „nedisciplinovaných občanov“. Zhodli sa aj na

spôsoboch ako sú ochotní prispievať ku skvalitňovaniu ŽP, a to prostredníctvom separácie odpadov a šetrením energií. Rozdielne odpovede sme zaznamenali v otázke „Ktoré z nasledujúcich problémov v životnom prostredí vo Vašom meste považujete za závažné?“ V Banskej Štiavnici je to narušený vzhľad sídla, znehodnotené kultúrne pamiatky a narušený reliéf v dôsledku ťažby. Tieto odpovede odôvodňujeme historickým vývojom mesta a aj keď už bola banská činnosť ukončená, dôsledky sú ešte aktuálne vnímané obyvateľmi negatívne. V Námestove obyvatelia považujú za najväčší problém nevhodné skladovanie odpadov, poškodené lesné porasty a narušený/zanedbaný bytový fond, čo môžeme považovať za „tradičné“ problémy urbanizovaného prostredia. Prioritne by sa mal podľa respondentov v Námestove riešiť problém s nevhodným skladovaním odpadov, v Banskej Štiavnici najviac obyvateľov uprednostňuje starostlivosť o znehodnotenú kultúrnu pamiatku. Zaujímavá je komparácia odpovedí na poslednú otázku „Čo ste ochotní urobiť pre zlepšenie životného prostredia a udržateľný rozvoj vo Vašom meste?“ Respondenti oboch miest sú ochotní najmä triediť domový odpad, úsporne zaobchádzať s vodou a zatepliť si dom alebo byt. Predpokladáme, že zvolenie týchto činností malo aj iné dôvody ako je zlepšovanie ŽP, a sú to hlavne ekonomické benefity vyplývajúce z týchto opatrení. Tieto motívy podčiarkuje aj fakt, že v oboch mestách nie sú respondenti ochotní platiť dane určené na zlepšovanie životného prostredia.

Výsledky dotazníkového výskumu poukázali na podobnosti, ale aj rozdiely percepcie problémov v životnom prostredí obyvateľmi oboch skúmaných miest a môžu sa stať cenným podkladom pri spracovaní strategických plánov a projektov zameraných na skvalitňovanie životného prostredia. Poznanie názorov obyvateľstva v mestách môže zároveň výrazne prispieť k zachovaniu prírodných a kultúrno-historických hodnôt v území.

Na výskumných dátach možno založiť konštruktívnu komunikáciu s verejnosťou a dosiahnuť efektívnu participáciu verejnosti na plánovacích procesoch a riešeníach, smerujúcich k skvalitňovaniu životného prostredia a udržateľnému rozvoju našich miest. Aj Tematická stratégia pre životné prostredie v mestách odporúča vytvárať podmienky pre zapojenie verejnosti do rozhodovacích procesov a riešiť problematiku mestského životného prostredia formou integrovaného prístupu – komplexnejšieho plánovania, čím by sa dosiahli efektívnejšie výsledky. Zavedenie monitoringu, verejných konzultácií, revízie a auditov je pre úspešnú realizáciu opatrení rozhodujúce.

Literatúra

- Andráško, I. 2005. *Dve dimenzie kvality života v kontexte percepcií obyvateľov miest a vidieckych obcí*. In Vaishar, A. – Ira, V. (eds): *Geografická organizace Česka a Slovenska v súčasnom období*. Brno : Ústav geoniky Akademie věd ČR, s. 6-13.
- Berger, A. B. 1978. *The City – urban communities and their problems*. Dubuque: Wm. C. Brown Company Publishers, 511 s. ISBN 0-697-07555-9.
- Halašová, M. 2001. *Výskumné metódy v environmentálnej výchove. Spoločenskovedná časť*. Banská Bystrica : Fakulta prírodných vied Univerzity Mateja Bela, 55 s. ISBN 80-8055-488-9.
- Huba, M., Ira, V. 2000. *Stratégia trvalo udržateľného rozvoja vo vybraných regiónoch*. Bratislava : STUŽ/SR, 192 s. ISBN 80-968415-2-1.
- Chrenšcová, V. 2009. *Udržateľný rozvoj v chránenom území environmentálne, sociálne a ekonomické aspekty (prípadová štúdia na území CHKO Horná Orava)*. Dizertačná práca. Bratislava : Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, 199 s.
- Chrenšcová, V. 2011. Kvalita životného prostredia z pohľadu miestneho obyvateľstva na území Chránenej krajinskej oblasti Horná Orava. *Geografický časopis*, roč. 63, č. 1. Bratislava : Geografický ústav SAV, s. 69-85. ISSN 0016-7193.
- Chrenšcová, V., Kohutková, I. 2013. Postoje miestneho obyvateľstva k rozvoju obcí v chránenej krajinskej oblasti Horná Orava a v národnom parku Veľká Fatra (komparatívna analýza). *Acta Universitatis Matthiae Belii*, roč. 15, č. 1. Banská Bystrica : Fakulta prírodných vied Univerzita Mateja Bela, s. 12-22. ISSN 1338-449X.

- Integrovaný udržateľný rozvoj miest, 2014. Politika súdržnosti 2014 – 2020. [online] december 2014. [cit. december 2014] Dostupné na: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/urban_sk.pdf.
- Ira, V., Andráško, I. 2007. Kvalita života z pohľadu humánnej geografie. *Geografický časopis*, roč. 59, č. 2. Bratislava : Geografický ústav SAV, s. 159-179. ISSN 0016-7193.
- Ira, V., Huba, M., Podolák, P. 2005. Udržateľný rozvoj BR Poľana s ohľadom na mienku vybraných hlavných aktérov v území. In Sláviková, D. (ed.): *Biosférická rezervácia Poľana po 15-tich rokoch*. Zvolen : Technická univerzita, s. 219-227. ISBN 80-228-1510-1.
- Klinda, J., Lieskovská, Z. et al. 2011. *Správa o stave životného prostredia Slovenskej republiky v roku 2011*. Banská Bystrica : MŽP SR, SAŽP, 200 s. ISBN 978-80-88833-57-4.
- Križáni, I., Andráš, P., Ladomerský, J. 2007. *Banické záťaže Štiavnických vrchov*. Technická univerzita vo Zvolene : Vydavateľstvo Technickej univerzity vo Zvolene, 100 s. ISBN 978-80-228-1825-4.
- Laluha, I., Ošková, S., Stanek, V. 2005. Kvalita života, sociálne nerovnosti a diferenciacia obyvateľstva. *Sociológia - Slovak Sociological Review*, roč. 37, č. 2. Bratislava : Sociologický ústav SAV, s. 119-142. ISSN 1336-8613.
- Lever, J., P. 2000. The development of an instrument to measure quality of life in Mexico City. *Social Indicators Research*, roč. 50, č. 21. s. 187-208. ISSN 0303-8300.
- Lieskovská, Z. 2006. Nová európska stratégia pre životné prostredie v mestách. *Enviromagazín*, roč. 11, č. 3. Banská Bystrica : MŽP, SAŽP, s. 24-25. ISSN 1335-1877.
- Marans, R., W. 2003. Understanding environmental quality through duality of life studies: the 2001 DAS and its use of subjective and objective indicators. *Landscape and Urban Planning*, roč. 65, č. 1-2. s. 73-83. ISSN 0169-2046.
- Massam, B., H., Everitt, J. 2001. What the people say: a study of three towns in Jalisco, Mexico. *Canadian Journal of Urban Research*, roč. 10, č. 2. s. 293-316. ISSN 1188-3774.
- Mederly, P., Hudeková, Z. 2008. *Udržateľný rozvoj miest v Slovenskej republike – Návrh súboru indikátorov a ich využitie pri hodnotení udržateľného rozvoja miest*. Bratislava : REC Slovensko, MŕP SR, 2008. 149 s. ISBN 80-969436-1-8.
- Múdry, P. 2011. *Analýzy kľúčových tém pre regionálnu spoluprácu v banskoštiavnickom regióne*. [online] február 2015. [cit. február 2015] Dostupné na: http://www.banskastiavnica.sk/stranka_data/subory/vito/vito-analyzy-klucovych-tem-pre-regionalnu-spolupracu-v-banskostiavnickom-regione.pdf.
- Murín, I., Andráš, P. 2008. Teoretické východiská k problematike kultúrneho a prírodného dedičstva. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 104 s. ISBN 978-80-8083-686-3.
- Oznámenie komisie Rade a Európskemu parlamentu o Tematickej stratégii pre životné prostredie v mestách KOM(2005)718. [online] január 2015. [cit. január 2015] Dostupné na: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2005/SK/1-2005-718-SK-F1-1.Pdf>.
- Pacione, M. 2003. Urban environmental quality and human wellbeing : a social geographical perspective. *Landscape and Urban Planning*, roč. 65, č. 1. s. 19-30. ISSN 0169-2046.
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Námestovo na obdobie 2007 – 2013, 87s. [online] január 2015. [cit. január 2015] Dostupné na: <http://www.namestovo.sk/uploads/file/PHSR%20-NAMESTOVO%202007-2013.pdf>
- Potúček, M., Bednařík, A., Diensbierová, J., Frič, P., Kreidl, M., Mašková, M., Mederly, P., Nováček, P., Prudký, L., Příkrýl, J., Purkrábek, M., Rašek, A., Segethová, J., Urban, L., Václavík, D., Veselý, A. 2002. *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. Praha : Gutenberg, 686 s. ISBN 80-86349-06-3.
- Radváni, P. 1989. *Životné prostredie miest*. Bratislava : Inštitút Ministerstva vnútra a životného prostredia SSR, 57 s.
- Smerom k tematickej stratégii o mestskom životnom prostredí (COM 2004 60). [online] december 2015. [cit. december 2015] Dostupné na: http://aei.pitt.edu/38666/1/COM_%282004%29_60.pdf
- Spišiak, P., Danihelová, D. 1998. Niektoré otázky kvality života v suburbánnom priestore Bratislavy. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae – Geographica*, č. 41. Bratislava : Prírodovedecká fakulta UK, s. 155-163. ISBN 80-223-1372-6.
- Staník, R., 2012. Príležitosti pre mestské životné prostredie. *Enviromagazín*, roč. 17, č. 1. Banská Bystrica : MŽP, SAŽP, s. 21. ISSN 1335-1877.
- Štatistický úrad SR, 2012. *Mestská a obecná štatistika*. [online] január 2015. [cit. január 2015] Dostupné na: <http://app.statistics.sk/mosmis/sk/run.html>.

Štatistický úrad SR, 2011. *Základné údaje zo Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011*. [online] január 2015. [cit. január 2015] Dostupné na: www.scitanie2011.sk alebo www.statistics.sk.

Tematická stratégia pre životné prostredie v mestách (2006/2061(INI) [online] december 2015. [cit. december 2015] Dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&-reference=2006/2061%28INI%29>.

Zákon SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov.

Zelený, J. 2008: *Environmentálne manažérstvo a spoločenská zodpovednosť (organizácií)*. Banská Bystrica : Fakulta prírodných vied Univerzity Mateja Bela, 163s. ISBN 978-80-8083-690-0.